

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Педагогічний факультет

Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота

магістра

**з теми: «ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ МОЛОДШОГО
ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА
В УМОВАХ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ СІМ'Ї ТА ШКОЛИ»**

Виконала :

студентка II курсу,

Р0І-М19z групи

Спеціальності 013 Початкова освіта

Феркаляк Марина Петрівна

Керівник:

Аліксійчук О.С.,

кандидат педагогічних наук,

доцент

Рецензент:

Гудима Н.В., кандидат філологічних наук,

доцент

Кам'янець-Подільський – 2020 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	9
1.1. Естетичне виховання учнів початкової школи як психолого-педагогічна проблема.....	9
1.2. Синтез мистецтв як засіб естетичного виховання молодших школярів.....	19
1.3. Вплив сім'ї на естетичний розвиток дітей молодшого шкільного віку.....	36
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ МИСТЕЦТВА В УМОВАХ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ СІМ'Ї ТА ШКОЛИ	47
2.1. Сучасний стан естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку засобами мистецтва (за результатами констатувального експерименту)...	47
2.2. Педагогічні умови та методи естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку засобами мистецтва у взаємозв'язку сім'ї та школи.....	57
2.3. Перебіг та результати дослідження.....	61
ВИСНОВКИ	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	80
ДОДАТКИ	87

ВСТУП

Актуальними питаннями сьогодення є дослідження проблеми естетичного виховання і розвитку естетичної культури молодших школярів. Особистісна орієнтація сучасної освіти передбачає залучення молодших школярів до естетичного досвіду людства, до творчої діяльності, що є основою естетичного розвитку особистості. У зв'язку з цим важливого значення набуває осмислення конкретних питань естетичного виховання і естетичної діяльності та базових теоретичних засад формування естетичної культури особистості.

У наш час проблема естетичного виховання молодших школярів є однією найважливіших завдань, що стоять перед школою. Вказана проблема розроблена достатньо повно в працях вітчизняних і зарубіжних педагогів і психологів. Серед них: О. Абдулліна, Л. Ахмедзянова, А. Верхова, А. Зімічев, О. Купрін, А. Шевченко, А. Ліненко, Г. Нагорна, Л. Нечипоренко, В. Семиченко, Р. Хмельюк, О. Цокур.

Досліджено своєрідність процесу формування естетичної особистості школяра в умовах загальноосвітньої школи (О. Берак, Е. Карпова, Н. Кічук, З. Курлянд, Н. Мартинович, О. Саган, В. Сластьонін), естетичної культури (Л. Гарбузенко, С. Гармаш, П. Кравчук, Г. Кутузова, С. Мельничук, М. Пічкур). Проблема розвитку особистості, її творчих здібностей завжди була у полі зору вчених.

Психологічні основи розвитку вивчали Д. Богоявленська, Л. Божович, Л. Виготський, П. Гальперін, В. Давидов, Д. Ельконін, Г. Костюк, О. Леонтєв, Н. Тализіна, С. Рубінштейн та ін., педагогічний аспект зазначеної проблеми досліджували Л. Аристова, В. Андрєєв, І. Лернер, В. Паламарчук, О. Савченко, М. Скаткин, Т. Шамова, Г. Щукін та ін.

Дослідниками сформульовано основні умови розвитку творчих здібностей, виявлено специфіку впливу різних засобів естетичного виховання на розвиток творчих здібностей молодших школярів, визначено особливості прояву творчих здібностей молодших школярів у різних видах діяльності.

Не дивлячись на те, що багато дослідників вивчали проблему естетичного виховання, ми вважаємо, що дану проблему не вирішено до кінця і зробимо спробу дослідити, як процес естетичного виховання впливає на естетичний розвиток особистості молодшого школяра.

Орієнтація на розвиток особистості, реалізацію її духовно-естетичних потреб складає сьогодні основу наукових пошуків, у гуманітарній, соціально-педагогічній сферах суспільного життя. Актуальність і пріоритетність проблеми естетичного виховання підсилюється ще й тим, що особистісна система духовних цінностей учнівської молоді, формування у них естетичних орієнтацій впливають на розвиток культури особистості в цілому.

Формування естетичних ідеалів та почуттів, емоційного сприйняття духовної і матеріальної культури, засвоєння поняття краси та усвідомлення її еталонів посідають чільне місце у системі виховання творчої особистості учня в сучасній національній школі. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття) окреслює шляхи реформування змісту гуманітарної освіти, визнає необхідність забезпечення естетичного розвитку особистості, оволодіння цінностями різних галузей мистецтва [26, с. 14].

Особлива роль в естетичному вихованні належить мистецтву, у тому числі музичному та образотворчому. Соціокультурна ситуація підвищеного інтересу до мистецтва, інтенсивність контакту з нею учнівської молоді зумовлюють необхідність удосконалення педагогічних процесів духовного розвитку особистості засобами різних видів мистецтва, пошуку шляхів реалізації його виховного впливу. Залучення дітей молодшого шкільного віку до мистецтва не лише підвищує художній потенціал особистості, а й мобілізує її духовні ресурси, сприяє виробленню естетичного смаку. За висловом соціологів, сучасне мистецтво перетворилося в акустичний та візуальний супровід, своєрідний «акомпанемент» повсякденної діяльності людини. Найяскравішого прояву цей факт набуває серед молодших школярів. Результати соціологічних досліджень свідчать, що у структурі ціннісних орієнтацій учнів різних вікових груп мистецтво посідає сьогодні одне з найперших місць [8, с. 59].

У Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття) вперше виділено розділ «Родинне виховання», у якому йдеться про те, що необхідно створити умови для психологічного і фізичного розвитку особистості. Формування у дітей художніх потреб, смаків, інтересів значною мірою залежить від умілого поєднання батьками корисного і прекрасного, живої емоційності і поетичності творів мистецтва [26].

Дитина в сім'ї одержує перші знання і враження про навколишній світ і життя. В сім'ї формуються соціальні, психологічні, моральні, естетичні основи людської особистості. Тому вченими досліджувалися такі питання, як визначення функції сім'ї (В.Кравець, М.Мацковський, А.Харчев), проблеми культури і духовності в сучасній сім'ї (М.Соловйов), криза сім'ї та шляхи її подолання (В.Борисов), поняття сімейного щастя і спілкування в родині (Ю.Азаров, В.Бойко), прогнозування розвитку сім'ї (І.Бестужев-Лада), дозвілля батьків та їхніх дітей (Н.Гаврилюк), передача та збереження народних традицій в сім'ї (А.Пономарьов, В.Чепелев), шляхи підвищення виховного потенціалу сім'ї (А.Антонов та ін). Підґрунтям для дослідження проблеми естетичного виховання молодших школярів засобами мистецтва в умовах сім'ї слугують ідеї щодо цінностей родинного виховання, висвітлені в публікаціях Т. Алексєнко, О. Докукіної, В. Кравця, В. Постового, М. Стельмаховича, Н. Стрельникової, П. Щербаня. Однак у системному вигляді проблема естетичного виховання молодших школярів засобами мистецтва в умовах сім'ї вивчалася не достатньо. Необхідність дослідження ролі сім'ї в естетичному вихованні дітей молодшого шкільного віку засобами мистецтва обумовлюється труднощами, пов'язаними з керівництвом процесом виховання в сім'ї, особливо у віці, коли її вплив є домінуючим.

Значущість порушеної проблеми для виховної роботи з дітьми молодшого шкільного віку з одного боку, і недостатнє її науково-теоретичне обґрунтування з іншого актуалізує тему нашого дослідження **«Естетичне виховання дітей молодшого шкільного віку засобами мистецтва в умовах взаємозв'язку сім'ї та школи»**.

Об'єкт дослідження – процес естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку.

Предмет дослідження – педагогічні умови та методи естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку засобами мистецтва в умовах взаємозв'язку сім'ї та школи.

Гіпотеза дослідження – процес естетичного виховання може бути ефективним за умов:

- оволодіння певним базисом знань з різних видів мистецтва;
- формування емоційно-почуттєвої сфери учнів, розвиток здібності естетично реагувати на твори мистецтва, глибоко розуміти і переживати отримані враження;
- формування естетичного смаку та ідеалу;
- формування потреб та інтересів у процесі спілкування зі світом естетичних цінностей;
- формування потреб і активності до естетичної діяльності.

Ефективність естетичного виховання молоді визначають такі чинники:

- створення в навчальному закладі естетично привабливої обстановки (оформлення навчальних кабінетів, аудиторій, місць відпочинку);
- звернення у виховній роботі з дітьми до синтезу різних видів мистецтв та до народних традицій і обрядів;
- висока естетична культура різноманітних виховних заходів;
- широке залучення учнів до гуртків художньої самодіяльності, участі їх у конкурсах та олімпіадах естетичного напрямку.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність методів та педагогічних умов естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку засобами мистецтва в умовах взаємозв'язку сім'ї та школи.

Відповідно до мети дослідження були визначені наступні завдання:

1. На основі аналізу філософської, психолого-педагогічної та методичної

літератури з проблеми дослідження з'ясувати сутність та зміст поняття «естетичне виховання» дітей молодшого шкільного віку;

2. Визначити критерії, показники та рівні естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку засобами мистецтва;

3. Визначити та обґрунтувати педагогічні умови естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку засобами мистецтва в умовах сім'ї та школи;

4. Розробити експериментальну програму естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку засобами мистецтва в умовах сім'ї та школи і провести експериментальну апробацію її ефективності.

Методи дослідження: *теоретичні* – аналіз філософської, психологічної, педагогічної та методичної літератури; *емпіричні* – педагогічне спостереження, опитування, бесіда, творчі завдання, кількісний та якісний аналіз результатів дослідження; *статистичні* методи для кількісного аналізу і підтвердження вірогідності результатів експериментальної роботи.

Практичне значення дослідження полягає у розробці систематизації методів естетичного виховання молодших школярів засобами різних видів мистецтва; результати дослідження можуть бути використані у роботі педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти, а також допоможуть батькам вдосконалювати естетичне сімейне виховання дітей.

Експериментальна база дослідження: дослідно-експериментальна робота проводилась в Красногільській ЗОШ № 1, I-III ступенів; Верховинського району, Івано-Франківської області. До експерименту були залучені молодші школярі 1-3 класів (45 осіб), батьки та вчителі.

Апробація результатів роботи здійснювалася протягом усього періоду виконання дослідження. Основні положення дипломної роботи висвітлювалися на Всеукраїнських та Міжнародних науково-практичних конференціях.

– Інтернет-конференція: «Актуальні питання початкової освіти : досвід, реалії, перспективи», доповідь: «Естетичне виховання дітей молодшого шкільного віку засобами мистецтва» (24-25 жовтня 2019 року, м. Кам'янець-Подільський);

– IV Всеукраїнська науково-практична конференція: «Українська та іноземні мови початкових класів: актуальні проблеми й інноваційні технології навчання», доповідь: «Педагогічні умови естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку засобами мистецтва в умовах взаємозв'язку сім'ї та школи» (18-19 березня 2020 року, м. Кам'янець-Подільський);

– Міжнародна науково-практична інтернет-конференція: «Неперервна освіта: стан, проблеми, перспективи», доповідь: «Використання методу проектів на уроках «Мистецтва» в початковій школі » (24 квітня 2020 року, м. Умань);

– VI Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти», доповідь: «Синтез мистецтв як засіб естетичного виховання молодших школярів» (16 – 17 квітня 2020 року, м. Кам'янець-Подільський).

За результатами дипломного дослідження опубліковано статтю: «Взаємодія сім'ї та школи як важлива складова естетичного виховання молодших школярів засобами мистецтва» у збірнику наукових праць студентів і магістрантів педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2020р.).

Структура роботи: дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, загального висновку, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи – 133 сторінки. Основний текст магістерської роботи викладено на 79 сторінках. Робота містить 2 таблиці.

ВИСНОВКИ

Проведене теоретико-експериментальне дослідження дає підстави зробити наступні висновки:

1. Актуальність проблеми естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку засобами мистецтва в умовах взаємозв'язку сім'ї та школи викликана тим, що осмислення конкретних питань естетичного виховання та базових теоретичних засад формування естетичної культури особистості набуває вирішального значення. Так, у Національній доктрині розвитку освіти України XXI століття визначено основну мету освіти, яку спрямовано на естетичне виховання та всебічний розвиток людини як найвищої цінності суспільства, формування її духовних смаків, ідеалів та розвитку художньо-творчих здібностей.

2. *Естетичне виховання засобами мистецтва* є особливим і специфічним за змістом, внутрішнім смислом та цілями напрямом педагогічної діяльності. Воно не є тотожним музичному вихованню і не є також частковим напрямом художнього чи естетичного виховання. Естетичне виховання засобами мистецтва є суттєвим фактором цілісного формування людини, що сприяє розвитку конструктивних рис особистості: прагнення до естетичного пізнання світу, розвитку творчого потенціалу.

3. Аналіз проблем естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку засобами мистецтва в умовах сім'ї та школи із врахуванням філософських, соціологічних та психолого-педагогічних підходів доводить, що *естетичне виховання* дітей молодшого шкільного віку – процес цілеспрямованого формування якостей всебічно розвиненої особистості, що дає їй можливість сприймати природні та соціальні реалії, діяти та творити відповідно до загальнолюдських ідеалів гармонії та краси; розвиток здібностей сприймати, відчувати, розуміти прекрасне в житті та мистецтві; виховання прагнення самому брати участь у перетворенні оточуючого світу за законами краси; залучення дітей до художньої діяльності; розвиток творчих здібностей. Інтерес

до мистецтва виступає одним із найважливіших компонентів естетичного виховання, який обумовлює відповідним чином означений процес в умовах сім'ї та школи.

4. Обґрунтовано положення про мистецтво як засіб естетичного виховання. Досліджено механізми психо-фізіологічного впливу різних видів мистецтва на людину. Визначено, що вплив музичного мистецтва є одним з найбільш глибоких та різнобічних і виконує функцію керування процесами виховання особистості дитини молодшого шкільного віку. Цей вплив може бути як корисним, підпорядковуючим, так і шкідливим, дезорганізуючим фізіологічні, нервові та психічні процеси. Визначається ідея, що естетичне виховання, зокрема виховання засобами мистецтва, є найважливішою формою впливу на людину.

5. З'ясовано, що сімейне виховання – є однією з форм виховання дітей, що поєднує цілеспрямовані педагогічні дії батьків із повсякденним впливом сімейного побуту. Головне завдання сімейного виховання – підготовка дітей до життя в певних соціальних умовах, набуття ними знань, умінь і навичок, необхідних для нормального формування особистості в умовах родини. У шкільному віці основою родинного виховання є формування в дітей гуманістичної моралі, готовності до праці, до захисту рідної землі, патріотичних почуттів, а також естетичної культури.

6. Отже, більшість дітей молодшого шкільного віку на констатувальному етапі дослідження перебувала на середньому та низькому рівнях досліджуваної компетенції. Доведено, що перспективним шляхом естетичного виховання молодших школярів засобами мистецтва в умовах взаємозв'язку сім'ї і школи, необхідною умовою залучення дітей до різних видів мистецтва є формування естетичної культури сім'ї, адже інтереси молодших школярів знаходяться в значній залежності від інтересів батьків. Це обумовлює необхідність залучення сім'ї як найдієвішого засобу впливу на дитину.

7. Процес естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку

засобами мистецтва в умовах сім'ї найефективніше відбувається за таких *педагогічних умов*: стійкий інтерес у батьків і дітей до різних видів мистецтва; формування естетичної культури дітей; комплексне використання різних видів мистецької діяльності; врахування вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів.

8. Було визначено **компоненти** естетичного виховання молодших школярів: *психологічний, педагогічний, соціальний*. **Критеріями** в оцінці рівнів естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку засобами мистецтва в умовах взаємозв'язку сім'ї та школи визначено: *емоційно-почутєвий, естетично-ціннісний, естетично-діяльнісний*.

9. Особливості організації естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку засобами мистецтва в умовах сім'ї включають в себе забезпечення теоретичного обґрунтування вибору напрямів, форм, методів роботи, змісту її етапів, забезпечення наступності; створення соціально-педагогічної системи «діти – батьки»; перетворення естетичного виховання на пріоритетну форму виховної роботи, а мистецтво – на необхідний елемент середовища в системі життєдіяльності дитини; розвиток різноманітних форм творчої активності дітей в їх інтегрованості з мистецькою діяльністю.

10. Український дитячий музично-поетичний фольклор дає невичерпне підґрунтя для розвитку сучасних методик естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку засобами мистецтва в умовах взаємозв'язку сім'ї та школи. Музично-поетична мова, танцювальна пластика, традиції, сприяють формуванню емоційно відкритої до мистецтва особистості молодшого школяра.

11. Загальними рисами методики естетичного виховання дітей засобами мистецтва є гуманізація, інтенсифікація, індивідуалізація, синтез ігрових та навчальних форм діяльності, орієнтованість на формування оптимістичного, конструктивного ставлення до інших людей, себе, свого життя, створення складної соціально-педагогічної системи співробітництва дітей, педагогів, батьків; використання групових та індивідуальних, родинних

та шкільних форм виховання.

Проведене дослідження не вичерпує усіх питань проблеми естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку засобами мистецтва в умовах взаємозв'язку сім'ї та школи. Потребують вивчення питання: ефективності виховного впливу сім'ї на школярів різних вікових груп, особливо в сільській місцевості; специфіки естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку засобами мистецтва у сім'ях різного соціального статусу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амонашвили Ш.А. Психологические основы педагогики сотрудничества: книга для учителя. Київ: Освіта, 1991. 111 с.
2. Андрієвський Б.М. До питання про сучасні педагогічні технології: Зб. наук. праць. Випуск 20. Частина I. ХДПУ, 2001. С. 7-13.
3. Андрющенко В.П. Теория и практика подготовки учителей к музыкально-эстетической деятельности: Учебное пособие. Ялта: РИО, 2008. 107 с.
4. Аніщенко О.В. Сучасні педагогічні технології: курс лекцій. Ніжин: Вид-во НДУ ім. М.Гоголя, 2005. 198 с.
5. Арчажникова Л.Г. Методика музыкального воспитания: Учеб. пособие. Москва: Изд. МГЗПИ, 1990. Ч. I. 50 с.
6. Асафьев Б.В. Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании. 2-е изд. Л.: Музыка, 1973. 144 с.
7. Бабенко Н.Б. Дозвілля сім'ї. Теоретичні та емпіричні аспекти: Моногр. Київ: ДАКККіМ, 2001. 157 с.
8. Барвінок І. Визначення рівня розвитку музично-естетичної культури у школярів / Початкова школа. 1999. № 5. С. 59-61.
9. Барвінок І.В. Формування музично-естетичної культури молодших школярів в умовах культурно-дозвіллевої діяльності. Київ, КНУК, 2000. 287 с.
10. Бітус А.Ф. Питання музичного виховання і навчання: навч.-метод. посіб. Мн.: Бел. держ. пед. ун-т, 2005. 184 с.
11. Боров Ю.Б. Эстетика. Москва: Политиздат, 1998. 495 с.
12. Буров А.И. Эстетическая сущность искусства. Москва: Искусство, 1956. 185 с.
13. Бутенко Н.І. Художньо-естетична освіта молоді як пріоритетний напрям діяльності сучасної школи: Зб. наук. пр. Пед науки. В. 42. Херсон: Видавництво ХДУ, 2006. С. 161-164.
14. Веселка. Антологія української літератури для дітей у трьох томах. Т.

1: Твори дожовтневого періоду. Для ст. шкіл. [Упоряд., літ. критич. нариси Б. Чайковського; Передм. д-ра філолог. наук І. І. Пільгука; Худож. оформл. І. М. Гаврилюка]. Київ: Веселка, 1984. 551 с.

15. Ветлугина Н., Кенеман А. Теория и методика музыкального воспитания в детском саду: Учебное пособие для студентов пед. ин-тов по спец. «Дошкольная педагогика и психология». М.: Просвещение, 1983. 255 с.

16. Взаємодія школи і сім'ї у вихованні дітей та молоді. Принципи гуманістичної педагогіки. URL: <https://readbookz.com/book/172/5533.html>.

17. Волос М.М. Взаємозв'язок музичних інтересів батьків і дітей у формуванні музично-естетичних орієнтацій молодших школярів // Наукові записки Тернопільського педуніверситету. Серія: Педагогіка і психологія. Тернопіль: ТДПУ, 1998. Вип.3. С. 17-19.

18. Волос М.М. Вплив сім'ї на формування музично-естетичних орієнтацій молодших школярів // Наукові записки Тернопільського педуніверситету. Серія: Педагогіка і психологія. Тернопіль: ТДПУ, 1997. Вип.1. С. 33-35.

19. Волос М.М. Народна пісня як засіб виховання національної самосвідомості у родині // Виховання національної самосвідомості у школярів: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, жовтень 1996. Київ. С.98-99.

20. Горобець Н. Формування естетичних почуттів у молодших школярів засобами мистецтва // Рідна школа. 1999. № 11. С. 46–49.

21. Григор'єва О.М. Критерії розвиненості музично-естетичного смаку молодших школярів. Музичне і театральне мистецтва: проблеми викладання. 2008. № 3. С. 34–37.

22. Григор'єва О.М. Психолого-педагогічні умови розвитку музично-естетичного смаку молодших школярів. Музичне і театральне мистецтва: проблеми викладання. 2006. № 2. С. 12–15.

23. Гуденко Л. А. Естетичне виховання учнів засобами музики // Початкова школа. 2006. № 3. С. 25–28.

24. Гусєва Л. Трансформуючий вплив мистецтва на виховання особистості // Мистецька школа в системі національної освіти України: [навч.-метод. посібник]. Львів, 1999. С. 106-114.
25. Дем'янчук О.Н. Методи художньо-естетичного виховання учнів загальноосвітньої школи. К.: ІЗМН, 1996. 56 с.
26. Державна національна програма «Освіта. Україна ХХІ століття». К.: Райдуга, 1996. 125 с.
27. Державний стандарт початкової загальної освіти: В зб. законодавчих і нормативно-правових актів про початкову освіту / Упор. Лесіна О.В., Ковальчук В.І. Вінниця, 2004. 199 с.
28. Довженок Г., Луганська К. Дитячий фольклор. Колискові пісні та забавлянки. К.: «Наукова думка», 1984. 472 с.
29. Другальов В. «...Три шляхи широкії до купи зійшлися. Пісенний фольклор Херсонщини». Херсон: Вид «Наддніпряночка». 276 с.
30. Естетичний досвід вчителя: теорія і практика: монографія / Н. І. Бутенко, І. А. Зязюн, М. П. Лещенко та ін. ; наук. ред. В. Г. Бутенко; АПН України, Український НДІ естетич. освіти, Рівненський екон.–гуманіт. ін–т. Херсон, 1997. 214 с.
31. Зіміна О.М. Основи музичного виховання і розвитку дітей молодшого віку: підруч. для студ. вузів. Мн. : Владос, 2000. 180 с.
32. Карташов С.А. Формування музично-естетичної культури молодших школярів: метод. реком. Вітебськ : УО «ВДУ ім. П.М. Машерова», 2008. 43 с.
33. Комісарова Л.М. Дитина у світі музики // Дитина в дитячому саду. 2005. № 1. С. 13–18.
34. Концепція загальної середньої освіти (12 – річна школа) // Педагогічна газета. – 2002. – № 1 (91).
35. Кравченко Т. В. Особливості взаємодії сім'ї та школи у формуванні особистості дитини. URL: https://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/11/visnuk_20.pdf.

36. Кравченко Т. В. Допомога батькам у вихованні дітей : метод. рекомендації. Київ : ДЦССМ, 2004. 99 с.
37. Кузь В.Г. Основи національного виховання. Умань: УДПУ, 1993. 256 с.
38. Кузьмінський А. І. Педагогіка: підручник. К. : Знання-Прес, 2003. 418 с.
39. Мадорский Л.Р. Музыка начинается в семье. М.: Знание, 1982. 96 с.
40. Міляєва В. Взаємодія сім'ї і школи як психолого-педагогічна проблема. URL: <https://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=64&c=1446>.
41. Наумчик О.Ф. Сім'я в системі національного виховання // Національна програма виховання дітей і молоді в Україні: стан та перспективи: [матеріали Всеукр. наук.-прак. конф. 15-17 травня 2003 р.] Херсон, 2003. С. 109-114.
42. Падалка Г.М. Учитель, музика, діти. Київ. : Муз. Україна, 1982. 285 с.
43. Печерська Е. Інтегрований вплив музики і природи на естетичне виховання // Початкова школа. 2002. № 7. С. 29–32.
44. Питання дослідження та збереження музичного фольклору Херсонщини / Упорядник І. Мацієвський. Херсон, 1991. 122 с.
45. Потапенко О., Кузьменко В. Шкільний словник з українознавства. Київ: Укр. письменник, 1995. 291 с.
46. Практикум з педагогіки: навч. посібник для студ. вищих навч. закл. / заг. ред. О. А. Дубасенюк, А. В. Іванченко; Житомирський держ. педагогічний ун-т ім. Івана Франка. 2-е вид., доп. і перероб. Житомир, 2002. 483 с.
47. Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України від 25.06.2013 р. № 344/2013: URL: <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.
48. Психическое развитие младших школьников: Экспериментальное психологическое исследование / Под ред. В. Давыдова: НИИ общей и педагогической психологии АПН СССР. Москва: Педагогика, 1990. 160 с.

49. Раввінов О. Уроки співів у першому і другому класах. Державне педагогічне видавництво «Радянська школа». Київ, 1959.
50. Из истории эстетического воспитания в школе (1924-29). Москва: Просвещение, 1967. 416 с.
51. Романець В.А. Психологія творчості. Київ: Либідь, 2001. 286 с.
52. Ростовський О. Методика викладання музики в основній школі. Тернопіль: «Навчальна книга – Богдан», 2000. 230 с.
53. Рудницька О. П. Педагогіка : загальна та мистецька : навч. посіб. Тернопіль: Навчальна кн. Богдан, 2005. 360 с.
54. Слятіна І.О. Музично-естетичне виховання учнів підліткового віку в умовах взаємодії школи і сім'ї. Харків: Харківський нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди, 2016. 20 с.
55. Смоляк О. Український дитячий музичний фольклор. Тернопіль: «Лілея», 1998. 78 с.
56. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка. Київ: ІЗМН, 1997. 232 с.
57. Стратегії державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації: затверджена Указом Президента України від 24.03.2012 р. № 212/2012. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/14621.html>.
58. Стратегія розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 року : Указ Президента України від 27.09.2013 р. № 532/: URL: <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/532/2013>.
59. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. Київ : Рад. школа, 1978. 376 с.
60. Сухомлинский В.А. Об эстетическом воспитании. Москва: Просвещение, 1973. 272 с.
61. Сухомлинська О.В. Цінності у вихованні дітей та молоді: стан розроблення проблеми // Педагогіка і психологія. 1997. № 1. С. 105-111.
62. Українське народознавство в дошкільному закладі. Програма та

довідковий матеріал вихователям дошкільних закладів /За ред. А. Богуш. 3-те вид., стереот. Запоріжжя: ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2005. 84 с.

63. Ушинский К.Д. Воспитание человека: Избранное / Сост., вступ. статья С.Ф. Егорова. Москва: Издат. дом «Карапуз», 2000. 256 с.

64. Ушинський К. Д. Про сімейне виховання/ упоряд. О. Т. Губко. Київ: Радянська школа, 1974. 150 с.

65. Федий Р.И. Семейные истоки эстетического воспитания детей // Эстетическое воспитание молодёжи средствами искусства / Под ред. В.Г. Бутенко. Москва, 1991. С. 87-89.

66. Федяєва В.Л. Актуальні проблеми сімейного виховання в контексті історичної ретроспективи // Педагогічний альманах: [зб. наук. праць] Херсон, 2011. Вип. 10. С. 294-299.

67. Фіцула М. М. Педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти. Київ: Академія, 2000. 544 с.

68. Фунтікова Н.В. Формування образотворчого мислення у старшокласників засобами мистецтва. Луганськ, 2000. 119 с.

69. Художественное воспитание подрастающего поколения: проблемы и перспективы // Межвузовский сб. трудов Новосибирской гос. консерватории им. М.И. Глинки. Новосибирск, 1989. 245 с.

70. Черкасов В.Ф. Теорія і методика музичної освіти: [навч. посібник]. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. 520 с.

71. Шевченко Г.П. Эстетическое воспитание в школе: Учебн.-метод. пособие. Київ: Рад. шк., 1985. С. 135-142.

72. Шевченко Г.П. Естетичні цінності в структурі духовної культури // Формування духовної культури учнівської молоді: [зб. наук. пр.] / За заг. ред. Г.П. Шевченко. Луганськ, 1997. С. 24-29.

73. Шевченко Г. П. Эстетическое воспитание в школе: Учебн.-метод. пособие. Київ: Рад. шк., 1985. С. 135-142.

74. Шевченко Г.И. Развитие творческой активности студентов факультета начальных классов в процессе музыкальной подготовки. МГУ. Москва, 1988. 16

с.

75. Шляхи формування естетичного досвіду молодших школярів: навчальна програма зі спецсемінару / Укл. Н. Пахальчук. Вінниця : ВДПУ, 2008.

54 с.

76. Яківчук Г.В. Вивчення музичного фольклору в позаурочній роботі // Мистецтво і освіта. 2014. № 2(72). С. 8-13.

77. Яременко В., Сліпушко О. Новий тлумачний словник української мови у трьох томах. К.: Вид. «АКОНІТ», 2007. Т.1. 928 с.

78. Юсов Б.П. Современное направление в теории и практике развития художественного восприятия школьников. Всесоюзная межмузейная конференция «Музей и дети». Ташкент, 1982. С. 4-12.